УДК 377.1.013

Тетяна Герлянд

ПРОВІДНІ ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ У СУЧАСНИХ ПТНЗ

Навчальний процес у сучасному аграрному ПТНЗ має характерні особливості, які виступають як рух певних закономірностей і принципів педагогічної діяльності.

Важливість цих принципів у педагогічному процесі активно досліджували у своїх працях Ю. Бабанський, Л. Божович, А. Вербицький, О. Коваленко, І. Лернер, П. Лузан, Н. Ничкало, О. Овчарук, С. Сисоєва, В. Скакун, Л. Сушенцева та ін. Вони зазначали, що принципи взаємопов'язані, доповнюють один одного та знаходять своє застосування при доборі змісту, методів, прийомів, організаційних форм і засобів навчання у ПТНЗ.

Мета статі – обґрунтувати доцільність застосування провідних принципів у професійно спрямованому загальноосвітньому процесі сучасних ПТНЗ при підготовці майбутніх кваліфікованих робітників.

Найбільшою мірою принципи залежать від мети навчання. Виражена у практичному відношенні та змісті загальна мета освіти є тим імперативом, що визначає характер і зміст усієї системи принципів навчання у ПТНЗ. Їх вимоги реалізуються через конкретні форми навчально-виховної роботи як певне поєднання засобів і методів, що забезпечують освоєння учнями змісту загальної освіти. Таким чином, вимоги цих принципів визначають, у яких організаційних формах має здійснюватися педагогічний процес, щоб шляхи освоєння змісту загальної освіти учнями були найбільш раціональними. Отже, звернемося детальніше до цих основних принципів.

Принцип цілеспрямованості. Суть його полягає у тому, що навчальна робота підпорядкована вирішенню загальної мети, формуванню активної особистості на занятті або у позаурочний час. Вимоги цього принципу успішно реалізуються при виконанні вимог: планування навчальної роботи як досягнення спільної мети загальної освіти; здійснення освітнього процесу на засадах формування в учнів ПТНЗ мотивації до навчання; підготовка та проведення кожного заняття системно; планування навчально-виховної роботи як виховання всебічно розвиненої особистості; ведення навчання на основі формування в учня ідеалу (індивідуальної мети) відповідного до його майбутньої професії.

© Тетяна Герлянд, 2014

*Принцип науковості. У*чні засвоюють положення на рівні сучасних досягнень, а викладачі забезпечують засвоєння учнями знань не заучуванням, а шляхом наукового доказу, тобто залученням учнів до навчальної діяльності, до вирішення пізнавальних завдань, до певної науково-пошукової діяльності.

Для виконання положень цього принципу в загальноосвітній підготовці необхідно: вивчати явища в їхньому розвитку, тобто в динаміці; забезпечувати правильне сприйняття досліджуваних об'єктів учнями під час занять; у ході навчання демонструвати учням логіку виникнення і розвитку професійно спрямованого наукового знання; розкривати учням перспективи розвитку науки та використання її здобутків у майбутній професійній діяльності.

Принцип доступності – відповідність отримання методів навчання та виховання, а також обсягу вивченого матеріалу віковим особливостям учнів ПТНЗ, рівню їх інтелектуального, морального й естетичного розвитку.

Вимоги для реалізації принципу доступності: пояснювати простою, доступною мовою навчальний матеріал; викладати нове, пов'язуючи його з раніше відомим; вивчаючи новий матеріал, починати його розглядати на конкретних прикладах; розбирати з учнями найважливіші та найбільш важкі для сприймання теми; не перевищувати норм обсягу домашніх завдань.

Принцип інтегративності – одна з провідних концептуальних ідей сучасної професійно-технічної освіти. Мета інтегрованого навчання – формування учнем у процесі навчання власного цілісного бачення світу. Інтегрована (або синтезуюча) освіта реалізує органічну цілісність освітнього процесу (зміст, принципи, методи, форми навчання, тобто всі компоненти цілісної діяльності: цілеспрямованість, планування, практичну діяльність, самоконтроль, корекцію), системність у комбінуванні елементів різних концепцій тощо.

Системоутворюючими пріоритетними ідеями інтегрованого принципу є професійна спрямованість навчання у ПТНЗ, тобто способи діяльності, мотиви успішного навчання, системність у викладі матеріалу, проблемність, діалогічність, рефлексія діяльності й ін.

Інтеграція може бути здійснена як: поєднання у викладанні природничо-математичних і суспільно-гуманітарних загальноосвітніх дисциплін; інтеграція цих дисциплін на основі розробки викладачами єдиних програм міжпредметного характеру в процесі навчання загальноосвітніх дисциплін; інтеграція за рахунок посилення професійної спрямованості не лише конкретного предмета, а й циклу предметів на основі реалізації "горизонтальних" структур взаємозв'язків загальноосвітніх дисциплін.

Цілеспрямовано здійснювані предметні зв'язки сприяють інтенсифікації освітнього процесу ПТНЗ, підвищенню мотивації навчання, розвитку мовлення, пізнавального інтересу, формуванню вмінь учнів порівнювати, узагальнювати, робити певні висновки.

Мета інтегрованих занять полягає в цілісному уявленні про досліджуване явище, подію, процес, які відображаються в темі, розділі навчальної програми. Їх місце – на початку теми, розділу як введення (оглядове знайомство з темою) або в кінці вивчення теми (узагальнення). Ввідне заняття створює цілісну картину досліджуваного явища. На наступних заняттях навчальний матеріал детально розглядається й аналізується. На заключному занятті з теми (розділу) роблять конкретні узагальнення і висновки.

Результати інтегрованого навчання виявляються в розвитку творчого мислення учнів, воно сприяє інтенсифікації, систематизації навчально-пізнавальної діяльності, а також оволодінню культурою. Завдання інтеграції простежується не лише у галузях декількох навчальних дисциплін, а через їх органічний реальний зв'язок може надати учням конкретне уявлення про єдність оточуючого світу. Інакше кажучи, інтеграція може перетворитися на певні міжпредметні зв'язки.

Дослідники [1; 2; 3] вважають, що інтеграція прискорює формування переконань і світогляду учнів, надаючи великих переваг у часі на вивчення теми або розділу. Шляхи інтеграції можуть бути горизонтальні (об'єднання матеріалу з різних навчальних предметів) і вертикальні (об'єднання одним викладачем у своєму предметі матеріалу, який тематично повторюється в різні роки навчання на різних рівнях складності).

Результатами такої інтеграції можуть бути: знання, що стають системними; уміння (узагальнені), що сприяють комплексному застосуванню знань, їх синтезу, перебігу ідей і методів з однієї науки до іншої, що висвітлено в основі творчого підходу до майбутньої професійної діяльності особистості за сучасних умов; значно посилюється професійна спрямованість пізнавальних інтересів учнів; більш ефективно формуються їхні переконання і досягається всебічний розвиток особистості.

Принцип варіативності й альтернативності. Згідно з цим принципом створюється сучасний зміст загальноосвітньої підготовки, побудований на постійній діалектичній суперечності між обов'язковими і варіативними складовими програми (у кількісному та якісному відношенні). Крім цього, принципу варіативності й альтернативності відповідає цілісна побудова навчальних програм, технологій навчання і навчально-методичного забезпечення освітнього процесу сучасного ПТНЗ.

Принцип послідовності та безперервності полягає в необхідності послідовної диференціації учнів відповідно до їх інтересів, здібностей, нахилів у різних сферах знання, а також у послідовному і безперервному взаємозв'язку між загальноосвітньою підготовкою і професійним навчанням.

Принцип наочності. Учень, вивчаючи наочний образ (схему, зображення об'єкта), самостійно знаходить потрібні йому відомості. Викладач керує спостереженням учня, звертає його увагу на суттєві ознаки; викладач повідомляє відомості про досліджувані об'єкти, ілюструючи їх доречність демонстрацією наочного посібника; при вивченні зв'язків між явищами учень у результаті власного спостереження (наприклад, виконання лабораторної роботи) самостійно виявляє ці зв'язки, а викладач за допомогою слова приводить учнів до осмислення цих зв'язків; викладач повідомляє про зв'язки між явищами й ілюструє їх наявність наочністю.

Принцип свідомості й активності. Цей принцип у навчанні вимагає забезпечення усвідомленого засвоєння знань шляхом активної діяльності учнів щодо їх освоєння.

Сучасні дослідники проблем активізації навчально-виховного процесу [4; 5] розглядають три види активності у навчанні: відтворюючу, інтерпретуючу, творчу. В якості головних засобів активізації навчання рекомендуються проблемний підхід у навчанні та самостійна робота учнів.

Реалізації вимог цього принципу, як зазначає П. Лузан, сприяє дотримання таких правил: все, що учні можуть засвоїти самостійно, вони повинні засвоювати без допомоги викладача; викладач має якомога ширше використовувати методи проблемного навчання; при вирішенні педагогічних завдань потрібно спонукати учнів робити конкретні порівняння, зіставляти нове з раніше відомим; використовувати факти з історії науки, життя вчених і громадських діячів; необхідно привертати увагу учнів до практичної діяльності щодо застосування знань у різних ситуаціях; розкривати зв'язки між навчальними проблемами; розвивати внутрішні стимули активності учнів (потреба в знаннях, інтерес до них, почуття відповідальності, рефлексія), підтримуючи оптимізм учнів, їх упевненість в успіху [4, с. 120].

Політехнічний принцип. Практична реалізація політехнічного принципу в навчанні учнів висуває певні вимоги до змісту і методики загальноосвітнього навчання, його зв'язку з професійною підготовкою. На сучасному етапі організації професійної підготовки здійснення цього взаємозв'язку відображене у створенні загальних методик навчання з певної професії, які охоплюють весь цикл загальноос-

вітньої підготовки за професіями широкого профілю або групам професій і окремих методик за певними загальнопрофесійними або спеціальними предметами. Це дозволить створити належні умови для більш раціонального здійснення цього принципу. Викладачеві необхідно знати не лише методику окремих предметів, але і загальні положення та закономірності навчання тієї та іншої професії або групи професій, взаємозв'язку між курсами навчання з урахуванням властивих їм особливостей. Потрібно уявляти весь хід навчання по всьому циклу загальноосвітньої та професійної підготовки у ПТНЗ, здійснювати його на науковій основі у викладанні кожного курсу.

Успішне здійснення політехнічного принципу в навчанні учнів ПТНЗ залежить також від реалізації методичних закономірностей: синтезу основ різних наук у структурі та змісті навчального матеріалу; єдності ієрархічної структури побудови понять, умінь і навичок; відповідності форм і методів навчання змісту навчального матеріалу; здійснення комплексних міжпредметних зв'язків; освоєння учнями усвідомлених і міцних знань, оволодіння вміннями і навичками шляхом постійного та безперервного їх розвитку; взаємозв'язку всіх видів виховання у процесі навчання; професійної спрямованості процесу навчання; цілісності та систематичності процесів викладання та навчання.

У ПТНЗ сьогодні склалася певна методична система навчання, проте вона має істотні недоліки (слабкий взаємозв'язок між теоретичним і виробничим навчанням, невиправданість вибору методів і методичних прийомів та ін.) У зв'язку з цим нагального вирішення вимагають такі завдання: визначення оптимального співвідношення теорії та практики; раціональна побудова системи інтегрованих уроків, курсів і позанавчальних занять; поєднання навчання на різних етапах формування з основами професійної майстерності; обґрунтування комплексу ефективних методів; розробка інструментальних методик реалізації цілей навчання та ін.

Викладач, виділяючи основні поняття, вміння та навички у кожному курсі, навчальному предметі, безперервно має у подальшому тримати їх у полі свого методичного зору, повертаючись до них на різному навчальному матеріалі.

Принцип систематичності та послідовності у навчанні. Він вимагає формування в учнів системи знань не лише у вигляді сукупності відомостей із різних наук, а формування світогляду як системи знань і ставлення особистості до навколишньої дійсності. Основною умовою реалізації вимог цього принципу є здійснення міжпредметних

зв'язків, тобто пов'язування між собою знань із різних навчальних дисциплін, із різних тем однієї дисципліни, з галузей етики, екології, права тощо, тобто робота учнів повинна відбуватися в певній послідовності, системі, їх життя має будуватися відповідно до певного режиму праці та відпочинку, а діяльність усіх суб'єктів педагогічного процесу повинна організовуватися і координуватися.

Усі ці принципи забезпечують єдність основних організаційних шляхів загальноосвітньої підготовки учнів сучасних аграрних ПТНЗ. Джерела організаційно-педагогічних шляхів цієї підготовки визначають фактори відбору матеріалу, принципи конструювання та побудови його у відповідну структуру. Комплектування змісту освітнього матеріалу здійснюється з урахуванням певних вимог. Відповідно до цих вимог зміст загальноосвітньої підготовки піддається педагогічному корегуванню викладачем із позицій його цінності та потрібності для забезпечення вирішення завдань розвитку особистості майбутнього кваліфікованого робітника-аграрія. Нарешті, при формуванні її змісту враховуються індивідуальні вимоги: особистісного розвитку учнів, їх здібностей, обдарувань та інтересів. З цією метою у змісті загальноосвітньої підготовки передбачаються, крім обов'язкових предметів, і навчальні предмети для вільного вибору, до яких учні можуть виявляти особливий інтерес. Такий підхід сприяє поглибленому пізнанню і розвитку професійних інтересів, схильностей учнів.

Посилання:

1. *Артюх С. Ф.* Реализация системного подхода при анализе педагогической деятельности / *С. Ф. Артюх, Е. Э. Коваленко* // Теорія і практика управління соціальними системами. — 2000. — № 1. — С. 26—34.
2. *Жаркеева А. М.* Факторы, влияющие на формирование профессиональной направленности личности / *А. М. Жаркеева, Г. А. Науризгалиева* // Роль науки в ускорении процесса вступления Республики Казахстан в число 50-ти конкурентоспособных стран мира : Материалы регионал. науч.-практ. конф., июнь 2009 года / ЗКАТУ им. Жангирхана, ЗКИТУ. — Уральск : РИО ЗКАТУ им. Жангирхана, 2009. — С. 123—125.
3. *Соколков Е. А.* Проблемы интеграции гуманитарного и естественнонаучного знания в современном образовании / *Е. А. Соколов, А. П. Кондратенко, Н. Е. Буланкина*. — М. : Логос, 2008. — 192 с.
4. *Теслюк В. М.* Основи педагогічної майстерності : навчальний посібник / *В. М. Теслюк, П. Г. Лузан*. — К. : НАКККіМ, 2011. — 304 с.
5. *Хилько Є. Є.* Теоретичні аспекти навчально-пізнавальної активності особистості: рівні, компоненти / *Є. Є. Хилько* // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. — 2011. — Випуск 203. — Частина ІІ. — С. 131—135.

References (transliterated and translated):

1. *Artyuh S. F., Kovalenko E. Ye.* Realizacija sistemnogo podhoda pri analize pedagogicheskoj dejatel'nosti (The implementation of a systematic approach while analyzing teaching activities). // Theory and Practice of Social Systems Management, 2000. № 1. P. 26—34.
2. *Zharkeeva A. M., Naurizgalieva G. A.* Faktory, vlijajushhie na formirovanie professional'noj napravlennosti lichnosti (Factors affecting the formation of professional orientation of a personality) // Role of science in the acceleration of the process of accession of the Republic of Kazakhstan in the 50 most competitive countries of the world : proceedings of the regional scientific-prac.conference, June 2009. Ural'sk, 2009. P. 123—125.
3. *Sokolkov E. A. Kondratenko A. P., Bulankina N. E.* Problemy integracii gumanitarnogo i estestvennonauchnogo znanija v sovremennom obrazovanii (Problems of humanitarian and scientific knowledge integration in modern education). Moscow, 2008. 192 p.
4. *Tesliuk V. M., Luzan P. H.* Osnovy pedahohichnoi maisternosti: navchalnyi posibnyk (Fundamentals of pedagogical skills : tutorial). Kyiv, 2011. 304 p.
5. *Khylko Ye. Ye.* Teoretychni aspekty navchalno-piznavalnoi aktyvnosti osobystosti: rivni, komponenty (The theoretical aspects of educational and cognitive activity of the individual: levels, components) // Bulletin of University of Cherkassy. Series: Teaching Sciences, 2011. Issue 203. Part II. P. 131—135.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2013

Т. Герлянд

Ведущие принципы профессиональной направленности общеобразовательной подготовки в современных ПТУЗ

В статье обосновывается целесообразность внедрения передовых принципов в процесс общеобразовательной подготовки будущих квалифицированных рабочих. Определена важность применения этих принципов в учебном процессе профессионально-технического учебного заведения, отражающая его объективные закономерности, которые выполняют ведущую роль его исходных постулатов. Принципы профессиональной направленности общеобразовательной подготовки в ПТУЗ обеспечивают единство основных организационных путей общеобразовательной подготовки учащихся современных ПТУЗ. Источники организационно-педагогических путей этой подготовки определяют факторы отбора материала, принципы конструирования и построения его в соответствующую структуру. Комплектирование содержания образовательного материала осуществляется с учетом определенных требований. В соответствии с этими требованиями содержание общеобразовательной подготовки поддается педагогической корректировке преподавателем с позиций его ценности и нужности для обеспечения решения задач развития личности будущего квалифицированного рабочего.

Ключевые слова: принципы, системность, интеграция, учебный процесс, прогностичность.

T. Gerlyand

Leading Principles of Professional Orientation of General Education Teaching at Modern Vocational Schools

The article proves feasibility of the introduction of advanced principles in the process of general education of future skilled workers and determines the importance of these principles application in educational process at vocational school, reflecting its objective laws that are taking the lead of its basic postulates. Principles of professional orientation of general

education at vocational schools provide the unity of basic organizational ways of students' general education at modern vocational schools. The sources of organizational and pedagogical ways of this training are the key factors of material selection, principles of designing and building it into an appropriate structure. Composing the content of the educational material is subject to certain requirements. In accordance with these requirements, the content of general education lends itself to teaching adjustment by a teacher in terms of its value and usefulness for solving the problems of the development of the personality of future skilled workers.

Key words: principles, system, integration, training process, predictability.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
професор О. В. Діденко